

Ks. Prof. ucz. dr hab. Janusz Mierzwa
Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku
Instytut Nauk Społecznych

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Mgr Agnieszki Zarotyńskiej

pt. „Wychowanie w rodzinie dla pokoju w świetle nauczania Papieża Jana Pawła II”

napisanej w dyscyplinie: nauki socjologiczne

w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie

pod kierunkiem Ks. Prof. Dra hab. Tadeusza Borutki

Pokój, jako wartość podstawowa w socjologicznym porządku wartości, stanowi fundamentalny element życia zbiorowego, społecznego, narodowego i państwowego. Na wartościach podstawowych – zdaniem wielu socjologów, zwłaszcza niemieckich – buduje się „fundamenty” ustroju każdego państwa. Świadczą o tym liczne badania społeczne, przeprowadzone w różnym czasie i w różnych zbiorowościach ludzkich. Z perspektywy ukształtowanych już kręgów cywilizacyjnych trudno byłoby wyobrazić sobie w pełni odpowiedzialne życie społeczne bez akceptacji i internalizacji tej wartości, bez której życie człowieka byłoby zwykłą i nieodpowiedzialną improwizacją.

Autorka rozprawy doktorskiej mgr Agnieszka Zarotyńska już w pierwszych zdaniach wstępu do swojej pracy zauważa ten istotny problem, gdy pisze: „we współczesnym świecie podejmowane są różnorodne inicjatywy na rzecz zagrożonego pokoju. Powstają także różne organizacje, które angażują się w jego obronę. (...) Szczególnie wiele miejsca problematyce pokoju poświęca w swoim bogatym społecznym nauczaniu Jan Paweł II. Wobec powszechnej woli unikania konfliktów i coraz większej możliwości masowej zagłady papież niemal od pierwszych dni swojego pontyfikatu podejmuje różne inicjatywy na rzecz obrony zagrożonego pokoju” (s. 9).

Kościół – jako historycznie ukształtowana w kręgu cywilizacji zachodniej wspólnota wiary różnych ludów i narodów – promuje pokój, jako jedną z podstawowych wartości chrześcijańskich, przekazaną wierzącym w Boga przez Jezusa Chrystusa, Który jest Jego Głową. Jan Paweł II, jako kolejny Zastępca Chrystusa na ziemi „w swoim nauczaniu na temat pokoju korzysta z biblijnego i patrystycznego nauczania, korzysta z myśli św. Tomasza

z Akwinu oraz dotychczasowego przed- i posoborowego nauczania, szczególnie z nauczania Jana XXIII zawartego w encyklice „Pacem in terris” oraz w konstytucji „Gaudium et spes”, a także Pawła VI głównie z jego encykliki „Populorum progressio”. Myśl swoją na temat pokoju precyzuje w swojej programowej encyklice „Redemptor hominis”, a także w trzech społecznych encyklikach „Laborem exercens”, „Sollicitudo rei socialis” i „Centesimus annus” (s. 10).

Można z całą pewnością stwierdzić, że temat dysertacji jest dobrze „osadzony” w materiale źródłowym, a podstawowy problem badawczy dobrze uzasadniony. Autorka – po analizie treści cyklicznych orędzi Jana Pawła II na Światowe Dni Pokoju, Jego homilii, wygłaszanych w dniu 1 stycznia każdego roku, grudniowych przemówień do Kolegium Kardynalskiego i styczniowych do Korpusu Dyplomatycznego, a także po analizie treści orędzia, ogłoszonego w czasie XXXIV Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (2.10.1979) i przemówienia podczas II sesji specjalnej ONZ – pisze: „w związku z tym najpewniejszą drogą do pokoju jest wychowanie. Wychowanie do pokoju według Jana Pawła II oznacza otwieranie umysłów i serc na przyjęcie wartości, które encyklika papieża Jana XXIII *Pacem in terris* ukazuje jako filary społeczeństwa żyjącego w pokoju” (s. 11-12). W kontekście tych ogólnych stwierdzeń należy potraktować rozprawę doktorską mgr Agnieszki Zarotyńskiej.

1. Przedmiot i tytuł rozprawy

Głównym przedmiotem zainteresowania Autorki pracy, a tym samym podstawowym zagadnieniem rozprawy doktorskiej jest prezentacja „całościowego nauczania społecznego papieża Jana Pawła II na temat wychowania do pokoju realizowanego przede wszystkim w rodzinie i szkole” (s. 12). W tym celu zgromadzono obszerny materiał badawczy, który zamieszczono w wykazie bibliograficznym i wykorzystano w pracy.

Warto zwrócić uwagę na tzw. „warsztat badawczy” doktorantki, zatytułowany „Bibliografia” i zawarty na 26 stronicach dysertacji. Podzielono go na dwie części: źródła i literatura przedmiotu. Łącznie: 348 pozycji, nie wliczając w nie Pisma Świętego. Źródła podzielono na cztery punkty: 1) Nauczanie Jana Pawła II (118); 2) Nauczanie innych papieży (22); 3) Dokumenty Soboru Watykańskiego II (3) i 4) Dokumenty Stolicy Apostolskiej (3). W drugiej części (literatura przedmiotu) wykazano 202 pozycje. Z pewnością jest to solidny „warsztat badawczy”, któremu więcej miejsca poświęcę w następnym punkcie recenzji.

Z pewnością wartość poznawczą przedmiotu pracy wzbogacają podsumowania pierwszego i drugiego rozdziału, w których Autorka pisze: „życie w pokoju należy do najgłębszych ludzkich pragnień i potrzeb. (...) Misją Kościoła jest praca na rzecz pokoju, każdego dnia i wszędzie na świecie. To podstawa postępu i dobrobytu, szczęśliwe dzieci, rozwijające się społeczeństwa i dostatnie państwa żyjące w pokoju (s. 44). (...) Zadaniem Kościoła jest podkreślenie jedności ludzkiej społeczności w dążeniu do osiągnięcia wspólnego dobra i wskazanie, że istnieje potrzeba wychowania do pokoju, które powinno odbywać się na każdym etapie życia człowieka i we wszystkich środowiskach, w których on żyje i działa” (s. 74).

W tym miejscu należy podkreślić, że Autorka podejmuje zagadnienie jakościowo ważne w płaszczyźnie dociekań naukowych. Gruntowna analiza i dokonanie przekonywających syntez jest zagadnieniem godnym rozprawy doktorskiej. Należy także podkreślić, iż zasadniczy problem rozprawy wymagał dobrego przygotowania merytorycznego i metodologicznego. Warto zauważyć, że mgr A. Zarotyńska podejmuje zagadnienie jakościowo ważne, znaczącej rangi naukowej, nowatorskie.

W kontekście przedmiotu i tytułu rozprawy chciałbym zasygnalizować dwie kwestie. Pierwsza z nich dotyczy sformułowania „wychowanie dla pokoju...” Wydaje się, że powinno być: „wychowanie do pokoju...”, co znajduje uzasadnienie w Słowniku Języka Polskiego, a także w formalnej i merytorycznej zawartości pracy mgr A. Zarotyńskiej, np. w tytułach rozdz. II, III, IV, V a także w zawartości treści dysertacji. Sądzę, że jest to tylko błąd „automatyzmu” komputera, który stosując tzw. „algorytm”, podpowiada nam najlepsze sekwencje rozwiązań. Nie mniej jednak jest to pewna niespójność terminologiczna. Druga kwestia dotyczy wyodrębnienia ze wstępu pracy rozdziału metodologicznego. Z pewnością we wstępie pracy można odnaleźć poszczególne jego elementy, ale domniemaną wartość publikatorską dociekań Autorki w znacznym stopniu podniósłby taki jej układ. Poczynione uwagi w niczym nie umniejszają wartości dysertacji, jedynie mogą podnieść jej walor w perspektywie druku książkowego.

2. Materiał źródłowy i bibliografia

Dla opracowania postawionego przez siebie problemu badawczego Autorka zgromadziła solidny materiał źródłowy, który poddała szczegółowym analizom. Jak pisze: „przedstawienie powyższego zagadnienia wymagało przebadania wielu dokumentów nauczania papieskiego, uporządkowania ich treści, zespolenia w jeden systematyczny

wykład. (...) Materiałem badawczym jest zestaw tekstów, uwzględniony w pierwszej części bibliografii, zatytułowanej „Źródła” (s. 13). Jak wykazano już wcześniej w zestawieniu statystycznym, źródła stanowią prawie 42% materiału analitycznego (146 pozycji spośród 348). Podzielono je na: A. Nauczanie Jana Pawła II; w tym: 1. Orędzia na Światowy Dzień Pokoju; 2. Homilie na 1 stycznia; 3. Inne dokumenty i przemówienia (łącznie: 118); B. Nauczanie innych papieży (22); C. Dokumenty Kościoła; w tym: 1. Sobór Watykański II (3) i 2. Dokumenty Stolicy Apostolskiej (3) (łącznie: 28). Ponadto wykorzystano bogatą literaturę przedmiotu dociekań (202 pozycje). Należy podkreślić, że Autorka bardzo dobrze wywiązała się z kwerendy materiałów badawczych. Można zatem uznać, że Autorka rozprawy zgromadziła i wykorzystała bogaty zestaw literatury dotyczący interesującego problemu.

Nie mniej jednak można podpowiedzieć, aby w ewentualnej perspektywie wydawniczej dołączyć do bibliografii także netografię, z której Autorka kilkakrotnie skorzystała, np. ss. 16, 17, 39, 47, 64, 65, 92, 117, 163. Należy zauważyć także, że wszystkie publikacje związane z nazwiskiem Karola Wojtyły lub Jana Pawła II, a zamieszczone części „literatura przedmiotu” powinny znaleźć się w części „źródła”.

3. Metody badawcze

Jak już wspomniano powyżej wartość pracy w istotny sposób podniósłby odrębny rozdział metodologiczny lecz Autorka rozprawy tak określiła swoją konceptualizację badawczą: „materiałem badawczym jest zestaw tekstów, uwzględniony w pierwszej części bibliografii, zatytułowanej „Źródła”. Te materiały w szczególny sposób nadają się do przebadania przy zastosowaniu metody analizy zarówno językowej jak i analizy treści. Ponadto skorzystano z metody historyczno-porównawczej oraz syntezy” (s. 13). Zastosowane metody badawcze miały pomóc Autorce pracy w całościowym ujęciu postawionego w tytule rozprawy problemu. I zapewne tak też jest. Autorka jest wierna przyjętym przez siebie metodom badawczym nie tylko w zasadniczych liniach swoich dociekań naukowych, ale także i w szczegółach.

Nie mniej jednak należy zauważyć, że praca została napisana w dyscyplinie nauk socjologicznych, które wypracowały własną metodę badawczą. Wprawdzie poszczególne elementy tej metody są zawarte *in corpore* pracy p. A. Zarotyńskiej, ale rzetelność naukowa wymaga jasności i przejrzystości w koncepcie badawczo-analitycznym. Z uważnej lektury recenzowanej pracy doktorskiej można wywnioskować, że zastosowano w niej metodę

analizy wtórnej zastanego materiału badawczego, metodę historyczną, porównawczą i syntetyczną. Są to też metody także powszechnie stosowane w naukach społecznych.

4. Konstrukcja rozprawy

Konstrukcja rozprawy została podporządkowana głównemu założeniu badawczemu Autorki, jakim jest analiza wychowania w rodzinie dla pokoju w świetle nauczania papieża Jana Pawła II. Autorka dokonuje tego przedsięwzięcia w kilku etapach. W pierwszej kolejności (r. I, s. 15-45) charakteryzuje istotę pokoju i jego znaczenia dla przyszłości świata. Konsekwentnie dalej analizuje różnorodne aspekty wychowania do pokoju akcentowane przez Jana Pawła II (r. II, s. 46-74) i opisuje pośrednie wskazania Jana Pawła II na temat istotnych czynników wychowania do pokoju w rodzinie (r. III, s. 75-103). Kolejne dwa rozdziały dotyczą szczegółowych zagadnień analitycznych, jak sposobów realizacji wychowania do pokoju w rodzinie preferowane przez Jana Pawła II (r. IV, s. 104-135) i specyficznych akcentów Jana Pawła II w dziele wychowania rodzinnego do pokoju (r. V, s. 136-166). Całość analiz i syntez, zawartych w poszczególnych rozdziałach rozprawy poprzedza wstęp (s. 9-14), a zwieńcza zakończenie (s. 167-170) i bibliografia (s. 171-197). Generalnie należy stwierdzić, że rozprawa w swej strukturze jest jasna i logiczna, a poszczególne rozdziały i zawarte w nich podrozdziały zasadniczo wyczerpują główny przedmiot zainteresowań badawczych Autorki pracy.

5. Analiza treści

W prezentowanej recenzji pracy doktorskiej trudno jest ukazać pełną treść rozprawy mgr A. Zarotyńskiej z podjętymi przez nią wyzwaniem badawczymi, a tym bardziej trudno jest ustosunkować się do poszczególnych kwestii. Musi zatem wystarczyć ogólne zapewnienie o istotnej wartości poznawczej i naukowej przedstawionych analiz i syntez. Aprobując całość dociekań Autorki chciałbym zwrócić uwagę na kilka kwestii, które także będą kwestiami dyskusyjnymi:

- należy podkreślić dobry i logiczny tok przeprowadzonych analiz;
- należy podkreślić dobre syntezy analizowanych kwestii badawczych;
- należy zauważyć dobry styl napisanej pracy.

Uwagi:

- przed ewentualnym zamiarem wydania drukiem dysertacji warto byłoby uwzględnić uwagi, zawarte w treści recenzji, których nie będę powtarzał;
- warto byłoby każdy rozdział pracy poprzedzić krótkim wprowadzeniem i zakończyć krótkim podsumowaniem;
- warto byłoby uzupełnić bibliografię o netografię. Wprawdzie dobór literatury jest przywilejem Autorki pracy, ale z pewnością taki podział podniósłby jej wartość;
- przed ewentualnym zamiarem wydania jej drukiem – należy uzyskać pisemną zgodę Promotora pracy.

Pytania do dyskusji:

- Jaką rolę powinna odgrywać szkoła w procesie wychowania w rodzinie do pokoju w świetle nauczania Jana Pawła II?
- Jakie są programy edukacyjne i wychowawcze w polskim systemie edukacji i nauki w kontekście wychowania w rodzinie do pokoju?
- Na jakie działania administracji rządowej, samorządowej i organizacji pozarządowych warto byłoby położyć większy nacisk w skutecznej realizacji procesu wychowania w rodzinie do pokoju?
- W jaki sposób Chrystusowy Kościół mógłby we współczesnych czasach skuteczniej realizować proces wychowania w rodzinie do pokoju?

Zamieszczone powyżej uwagi, sugestie i pytania w niczym nie umniejszają wartości przedstawionej do recenzji rozprawy. Stanowi ona bowiem twórczy krok w kierunku problematyki ważnej naukowo. W sumie rozprawa jest dobra. Metody w niej użyte są poprawne, wywód logiczny, a język ścisły, jasny i naukowo poprawny. Wnioski wyprowadzane z analiz są słuszne. Autorka rozprawy dała w niej przekonujący dowód, że umie myśleć i pracować naukowo.

Dlatego wyrażam przekonanie, że recenzowana rozprawa mgr Agnieszki Zarotyńskiej spełnia warunki stawiane pracy doktorskiej i może być podstawą do dalszych etapów przewodu, celem nadania jej Autorce stopnia naukowego doktora.

Ks. Prof. ucz. dr hab. Janusz Mierzwa

Sanok, 21.11.2021.